

конкретните художествени явления от най-ново време. Тук редица негови трактовки и квалификации са спорни (напр. най-производно към структуралистите в съвременната критика са причислени Атанас Свиленов и Тодор Янчев), но страстно защитени и вярната му концепция за нуждата от социално-граждански, класово-партиен и дълбоко съдържателен анализ на художественото творчество е убедително мотивирана. Но и тук правилните възгледи и концепции на автора остават повече в сферата на декларативността и не намират пълно приложение в собствените му литературно-критически анализи.

Изследването на Васил Колевски за двадесет и пет годишното развитие на социалистическия реализъм в съвременната българска литература, като пръв по рода си опит да се обхване цялостно един качествено нов етап от развитието на националната ни култура, е ценно като намерение и замисъл. Но, струва ми се, че то е излязло извън сферите на съвременната професионална теоретико-художествена проблематика и не задоволява напълно високите изисквания, които съвременото поставя пред днешната социалистическа идейно-естетическа мисъл.

Елка Константинова

СТАРΟΣРЪБСКИТЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЗА КНЯЗ ЛАЗАР И КОСОВСКАТА БИТКА И НЯКОИ ВЪПРОСИ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА ПОЕТИКА

Трудно бихме попаднали на по-подходящо мотото за това проучване върху старата сръбска литература¹ от мисълта на Аристотел, която сам авторът е поставил в началото на своята книга: поезията е по-философско и по-сериозно дело от историята, защото поезията говори повече за общото, а историята — за единичното. Съждението е избрано, разбира се, за да посочи основното в изследователската гледна точка, именно убеждението, че произведенията за княз Лазар и Косовската битка са създавани по законите на художественото изображение, а не като историческа документация за паметното събитие. Но мотото е сполучлива находка и защото съответствува на главната авторова сполука — неизменното присъствие на тази специфично литературоведческа гледна точка от началото до края на книгата въпреки ориентацията към комплексен методологически под-

ход. Читателят се убеждава, че наложените от същината на средновековната литература текстологически, исторически и езиковедски анализи са подчинени на едно издържано литературоведческо виждане, без да губят нищо от тежестта и значението си на решаващи в много случаи аргументи при осветляването на изобилните спорни въпроси.

Разгледаните десет произведения² за княз Лазар и Косовската битка представляват оригинален цикъл, като цяло едно от значителните постижения в развитието на старата сръбска литература и наред с това — едно от несъмнено представителните явления в историята на литературите от източноправославната славянска общност.

Преди повече от едно столетие започва последователното превръщане на тези произведения в обекти на научен интерес. Между създателите на твърде богатата изследователска литература за тях се срещат най-авторитетни имена — А. Ф. Гилфердинг, П. И. Шафарик, В. Ягич, Е. Е. Голубински, В. В. Качановски, А. Н. Пипин, Дж. Даничич, Ст. Новакович, И. Руvaraц, Др. Костиц, П. Попович, Вл. Мошин и др. Както в много подобни случаи обаче, славистиката и тук се оказва все още дължица на литературния материал. Около косовския цикъл остават редица частично разрешени, спорни, дори изцяло открити въпроси. Най-често те са във връзка с авторството на отделните творби (седем от тях са анонимни) или с времето на възникването им; нерядко засягат жанровата им природа и почти винаги опират до тяхната поетика.

¹ Борђе Трифуновић, Српски средновековни списи о кнезу Лазару и Косовском боју — Крушевац, 1968.

² Неизвестен автор — Пролошко житије кнеза Лазара; Патриарх Данило III — Слово о кнезу Лазару; Неизвестен автор — Житије кнеза Лазара; Неизвестен автор — Слово о кнезу Лазару; Евтимия — Похвала кнезу Лазару; Неизвестен автор — Житје и начелство кнеза Лазара; Неизвестен автор — Служба кнезу Лазару; Неизвестен автор — Похвално слово кнезу Лазару; Неизвестен автор — Натпис на мраморном стубу на Косово; Андоние Рафаил Епактит — Врше мислини кнезу Лазару.

Както се вижда, респектиращото участие на толкова видни специалисти в проучванията на косовския цикъл, от една страна, и нерешените въпроси, от друга, са направили задачата на Трифунович не лека. В какво въпросом се състои тя? За щастие в тази книга се срещаме с автор, който охотно и добросъвестно ни въвежда в света на своите изследователски възгледи. В увода, заключителната част и в един оригинално написан послеслов, който не повтаря заключението, а също на много места в самото изложение Трифунович излага пределно ясно своите принципи схващания, изходни позиции, цели. Внимателно и без многословие той си проправя път между незадоволяващите го чужди концепции, като не пропуска да даде място и на настъпилите промени в собствените си възгледи по отделни въпроси. С една дума, пред нас е изследовател, за когото контактът с читателя е първостепенна грижа — и това безспорно също е проява на научната етика, своеобразно допълваща уважението към чуждото изследователско мнение.

Задачата на Трифунович е двупланова: подлагайки на анализ десетте произведения от цикъла, той ги характеризира като литературно-исторически факти, за да ги представи след това в светлината на средновековните естетико-теоретически схващания. Съвсем естествено обаче в първия дял на книгата, където владее традиционният филологически подход, проникват съображения, извлечени от теоретически постановки на въпросите около средновековната поезика и стилистика. Втората част на книгата е значително по-хомогенна, „по-чиста“ методологически. Център на вниманието тук е онова ново, което десетте произведения внасят в предкосовската традиция — „външно“, като нововъведения в символично-метафоричния облик на литературното изображение, и „вътрешно“, като нова събитийност, нов творчески поглед, нови фактори в словесното изкуство. Косвено — според изричното уточнение на автора — са очертани „законои и условия на старата сръбска литература“, но, бих допълнила авторската уговорка, това е извършено само в пределите на онези жанрови области, чиято главна естетическа особеност е символично-метафоричната основа. Въпреки че вторият дял на книгата е значително по-малък от първия, няма да бъде погрешно, струва ми се, ако се каже, че тъкмо той определя главната насоченост, основния патос на изследването. „Пишейки тази работа, споделя Трифунович, винаги имамхе пред очи не напипаната средновековна поезика“ (стр. 9).¹ И действително очевидна е склон-

ността конкретните наблюдения върху хуманитарната структура на косовския цикъл да се възвеждат непрекъснато към общи закони, всеобхватни начала, принципи, положения. С тази своя тенденция изследването представява интерес не само като нова стъпка в проучването на старата сръбска литература, но и като принос в тълкуването на исторически създалите се общи процеси и явления в разволя на трите големи средновековни литератури на славянския юго-изток — българска, руска, сръбска.

Всяко от произведенията на цикъла е анализирано „моногографично“. Според автора при този начин на научен коментар по-добре изпъкват собствените проблеми на отделната творба и се създават по-големи възможности за определянето на авторството и времето на възникването ѝ. Композицията не предизвиква особени възражения, ако се примирим с неизбежните последствия — известна монотонност и фрагментарност на изложението и повторенията. Все пак по-важно е, че Трифунович е съсредоточил усилията си, за да улови историческите координати на десет произведения, създадени в продължение на около три десетилетия след драматичното сражение. Като се изключи най-късното от тях — „Врше мислини кнезу Лазару“ на Епактит (около 1420 г.), — останалите се появяват бързо едно след друго, при това много скоро след съдбоносната 1389 г. Трябва да се признае, че авторът има добре обмислени, прецизни хронологически критерии и се стреми да скъсява максимално разстоянието между terminus post quem и terminus ante quem. Между най-убедителните трактовки в това отношение несъмнено стои датирането на Проложното житие на княз Лазар (създадено най-късно до август 1398 г.) и на Слово за княз Лазар от Патриарх Данило III (края на 1392 или началото на 1393 г.). И в двата случая, като преценява предложената от Дж. Сп. Радойич датировка, Трифунович отхвърля неговия аргумент за старинност — представянето на изхода от битката като „светла победа“ за християнската войска и от двамата книжовници. (Същият проблем се явява и при службата на княз Лазар.) Безусловно прав е авторът, когато твърди, че създаването на двете творби не е изпреварило окончателното възприемане на резултата от битката, т. е. осъзнаването ѝ като поражение с всичките фатални последици: със „светла победа“ книжовниците означават не нейната първа фаза, когато надмощие са имали воините на княз Лазар, а моралната победа, духовното значение на

¹ Две години преди да излезе от печат, трудът на Трифунович е бил защитен като докторска дисертация във Филологическия факултет в Белград (януари, 1966), така че защитата предхожда с една година появата на ценната „Поэтика древнерусской лите-

ратуры“ на Д. С. Лихачов (1967). Библиографският апарат към книгата показва, че авторът своевременно се е запознавал с редица много важни публикации на Д. С. Лихачов, както и изобщо с постиженията на неговата школа.

събитие, поражението на смъртта, смисъла на мъченическия подвиг.

Подобна стабилност в доводите ще открием на много места в книгата, например в интерпретацията на текста на „Житие и начелство кнеза Лазар“ откъм неговата граматическа страна и включването на тези впечатления по-късно в системата от съображения, наблюдаващи времето, когато се създава въпросното летописно сведение. (Изразът „иште же и матери јеро сушти“ води до извода, че смъртта на княгиня Милица през ноември 1405 г. е terminus ante quem за възникването на творбата.) Интересни са и разсъжденията във връзка с Похвалата на княз Лазар от монахиня Евтимия. Тук пред изследователя възниква обратна на повечето текстологически задачи — да се установи историята на текст с ясен начален момент на развитие. Освен за изясняването на конкретния случай проучванията на Трифунович имат и по-общо значение. Констатирано е още един път често срещано явление — неразбиране „разваляне“ на оригиналния текст от страна на преписвачите. Убедително е предположението на автора, че между известните му преписи и извезаната от Евтимия похвала стои един писан архетип, от който тръгват няколко преписвачески линии.

Заслужава да бъде изтъкнато и друго наблюдение. От няколко на пръв поглед дребни и незначителни факти се изгражда доказателство, което отнася Житието и Службата на княз Лазар към различни книжовни пера. По-тесният стилистически анализ на двете произведения е навел автора на мисълта, че един книжовник не би употребил един и същи символи, за да създаде образи с противоположна морална стойност. Сравненията „идејаше бо звер јако лав рикаје“ (отнесено в житието към султан Мурад) и „јако лав ка страдију“ (характеризиращо в службата устремеността на княз Лазар към мъченическия подвиг) показват различно осмисляне на едно и също изобразително средство. Подобни явления бесспорно имат отношение към въпроса за авторството на дадено произведение, макар че и тук са нужни проучвания на по-широка сравнителна основа, за да се види степента на доказателствената им сила. Предложението от Трифунович тълкуване е интересно и по друга причина. То предразполага към размисъл в една много важна насока — разнообразяването на изразните средства в средновековната литература при наличието на строга нормативност се осъществява между другото чрез нюансиране „разчленяване“ на едно установено преносно значение, което може да се превърне дори в своята противоположност. Възможностите за това се определят от различни фактори, между които особено важни са жанровите изисквания. Досегашните изследвания показват, че в т. нар. украсен исторически стил, а и изобщо

в историческо-повествователната литература лъвът най-често се свърза с представата за храброст, мъжество, сила и като образна единица носи положителен заряд. Но са възможни и допълнителни асоциации, при които доминираща е отрицателната отсянка. Обратно, в религиозно-панегричната литература сравнението с лъв има по начало определено отрицателен смисъл, но се включва и в контекст с диаметрално противоположно предназначение, например за възхвала на мъченик („яко лев правдыный истинны пове-леваши“).¹ Книгата на Трифунович обогатява с нов материал установеното в тази област и потвърждава един от начините, чрез които се е обновявала изобразителната техника на средновековната литература.

Сред очевидните успехи на автора трябва да се отбележи и внесена яснота в жанровото определение на произведенията от косовския цикъл. Не остава никакво съмнение, че първото и третото от тях (според възприетата в книгата подредба) са жития, а не похвали. Между другото синаксарното житие представя в много типична форма едно от основните изобразителни начала на средновековната литература — търсено на общото в изобразяваните явления. На бележки в този смисъл ще попаднем на много места в изложението на Трифунович, но все пак ми се струва, че при характеристиката на Житието е пропусната една възможност да се поговори по-подробно за този естетически принцип.

Какво имам пред вид? За княз Лазар в Житието е казано: **Н тако сьмодръжаць**

БЫХАЕТЬ СРЪБЛЕНЪМЪ, ПРЕБЫВАЕ И ПРЕЖДАЕ ЖИТИЕ СВОЕ КЪ КСАКОН ДОБРОДЕТЕАН И КРОТСТИ И ПРАВДЫ.² Какво означава това „във всяка добродетел, кротост и правда“? Несъмнен възлов момент в изписването на образа. По-важен и по-отговорен от следващото го „конкретно“ описание. Нареди ли се героят един път след божитие избраници, даде ли му се най-високият възможен атестат, нататък е допустимо само едно: изреждане на всички морални достойнства и благопристойни постъпки, които — читателят знае това предварително — дават право на святост. Книжовникът е изрекъл вече най-обобщаващата между всички обобщаващи оценки и едва след това пристъпва към разгърнатото ѝ обосноваване. Всичко в предложението низ от човеколюбиви, по християнски осмислени деяния е видно откъм неговата най-обща, представителна страна. Пред нас е по-скоро едно резюме на житийския път на княз Лазар, обединяващо

¹ Срв. В. П. Адрианова-Перетц, *Очерки поэтического стиля древней Руси*, М.—Л., 1947, стр. 87—90.

² Цитатът е по софийския препис от XVII в., сръбска редакция, публикуван от Б. Ст. Ангелов, *Из старата българска, руска и сръбска литература*. С., БАН, 1958

само близките по смисъл или повтарящи се моменти в него (неслучайно са използвани толкова много имперфектни глаголни форми), отколкото възпроизвеждане на този житейски път. За книжовника е съвсем Достатъчно да посочи например, че князът се е застъпвал за обидените, а кога, към кого и как точно се е проявил владетелят като покровител на онеправданите — това остава вън от зрителното му поле.

И все пак средновековният художник умее да изведе на преден план най-значителните моменти от биографията на своя герой. В традиционната характеристика на княз Лазар такъв момент е организираната от него отбрана срещу турските нашественици. Книжовникът се изправя пред сравнително рядка възможност — да включи в поредицата на добродетелите един подвиг в името на отечеството и тъкмо защото схваща решаващото му значение за идейния смисъл на образа, той му отделя специално внимание, като го оформя като е п и з о д. Изведнъж около героя се появява обстановка, създава се почва за по-обстойно изложение на събитията. На техния фон по-ясно се откроява патриотичния порив на сръбския предводител. Книжовникът чувствава нужда да въведе дори пряка реч, пристъпва и към описание на самото сражение. Става ясно, че цялата първа част на Житието е фактически въвеждане към централния (в същност единствен) епизод. Тук не става дума за качествено нов вид повествование — събитията са пак хроникирани и не са вплетени в сюжетно развитие, — а за една степен по-подробен, относително по-конкретен и обстоятелствен разказ. Показателно е, че този разказ се явява тогава, когато книжовникът решава да се опरे на историята. Така патриотичната тенденция на Житието е заложена в по-широката и по-форма напълно традиционна интерпретация на историческия момент.

Проучването на Слово за княз Лазар от Патриарх Данило III води автора до заключението, че редица моменти в характеристиката на княз Лазар и княгиня Милица не бива да се схващат като „обща места“ (например хвалебствените епитети „благоразумна“, „мъжеумна“, „милостива“, „благодарствена“), защото отговарят на историческата истина. Това мнение според мене се нуждае от корекция, най-малко от уточнение. Достоверността на сведенията, разбира се, има своето значение, но тя не стои в причинна връзка с т. нар. общи места, с трафаретите в тъканта на произведението. Изобразявайки исторически върхото, книжовникът пак си служи с общи места и изобщо с регламентирани изразни средства, не излиза извън рамките на канона. Отклоненията от този принцип са случайни, частични, относителни. И ако за ролята на подобни отклонения в цялостната оценка на средновековната поезия все пак би могло да се спори, не трябва да се смята, че наличието на общи места и трафаретни

формули означава слаба историческа осведоменост, липса на непосредствени впечатления, недостатъчна информираност у средновековния писател. В интересувания ни случай, за да се върнем към примера на автора, предназначенията за княгиня Милица епитети отговарят на историческата истина и въпреки това са общи места.

В произведенията от типа на влизашите в косовския цикъл естетическото господство на духовното начало се възглавява в символиката. Тя е неповторимото, най-своеобразното за тяхната изобразителна система. Книгата на Трифунович оставя у читателя удовлетворението, че анализите, чрез които авторът е намерил за необходимо да представи литературната стойност на цикъла, са ориентирани именно към тяхната символика — изхождат от нея и се връщат към нея, търсейки връзката на конкретните въпроси с нейните формообразуващи функции. Веднага трябва да се подчертае: в центъра на авторското внимание не стоят единични символи (макар че редица конкретни символи са дали повод за интересни разсъждения), а символично-метафоричният облик на творбите, т. е. преносната употреба на словото, която се разпространява върху най-различни изобразителни средства, включително върху сравнението и епитета. Казано с други думи, Трифунович търкува специфичната за агиографските произведения абстрактна категория.¹ За отпавни точки при това са избрани основни композиционни звена в произведенията — обръщението към войниците и молитвата на княз Лазар преди битката, хорът на войниците, самата битка, победата и венците, плачовете, природата.

Трифунович задържа твърде дълго вниманието си върху „Врше мисли князу Лазару“. Той преодолява и обезсилва най-категорично еднородното мнение на цяла редица специалисти, които подлагат Елаkitовото слово на унищожителна критика, виждайки в него „чудовищност в мисленето и стила“ (П. И. Шафарик), „слабоумна статия“ (Даничич), „лошо похвално слово“ (Голубински) и т. н. Оказва се, че това е една много ценна творба, с която Елаkitит демонстрира способността на средновековното словесно изкуство да издига мисълта и чувството във високи, духовни сфери, да осъществява настойчиво търсената експресивност, тържественост, патетичност. Но защитата на Елаkitовото слово не остава изолирана, а се включва органически в потока от наблюдения върху така наречения от автора „изобразителен парадокс“ на средновековната литература (литературното произведение приема предметния, материалния свят в словесната си обвивка и се отказва от него в съдържанието си).²

¹ Авторът употребява друго определение — „абстрактни картини“, което не изменя същността на проблема.

² Позовавам се на една по-ранна статия на

При наличието на традиционната символика новото в Службата на княз Лазар, както и в косовската проза (житията и словата) се състои в отделни прояви на непознато дотогава осмисляне на тропите, в зараждащото на допълнителни техни преносни значения. В частта „Победа и венци“ например е показано, че венецът като символ поглъща ново значение — това е пак венец мъченически, но този път изплетен от кръв или по точно чрез кръв. Така се асоциира основният нравствен подвиг на героя и неговите воини, макар и с един алогичен от съвременна гледна точка образ: не става дума за кръвави венци, а за невеществени, нетленни венци, придобити чрез кръв („крвију својеју венчавши се“, „страдалческиим венцем ва крви подвига својеју увезоше се“, „својему врху својеју крвију венац исплети“).

Около един символ или една метафора талантливият средновековен художник създава словесно обкръжение с преносно значение, т. е. равностоен по образна сила художествен контекст, което значи — създава образност със същата асоциативна способност, заложена в символа — център на картината. Това се наблюдава не един път и в косовския цикъл. Ако си послужим с една модерна, все повече пробираща си път в литературната наука терминология, ще трябва да кажем, че въпросното явление се отнася към естетиката на тъждеството (отъждествяване на изобразяваните явления с предварително известни и осъзнати като правила „модели“). Това е генерализиращо изкуство, изкуство на повторенията. Но генерализацията и повторенията не са абсолютни и буквални. Моделът живее чрез своите варианти — следователно това е в същото време и изкуство на импровизациите.¹

Трифунувич не си служи с тази терминология, но показва ясно, че баталистичните картини в косовския цикъл например са именно варианти на традиционни схеми; от готовите елементи книжовниците правят свои мозайки на битката. Важна е и констатацията, че макар и сражението на Косово поле да е основната тема на всички разглеждани произведения, те не са от типа на руските войнски повести. С известни свои моменти обаче те поемат функциите на този жанр. Подобно е предназначението на плачовете като съставна част на събитията, за които се разказва. Налице е вътрешно обособяване, натрупване на признаци, от които до плача като самостоятелен жанр има само една крачка.

Трифунувич, където е разгърнато това свещане. Вж. Нацрт за поезику старе српске књижевности. — Летопис Матице српске, март 1966.

¹ Сrv. Ю. Лотман, Лекции по структуральной поэтике, вып. I. Труды по знаковым системам. Ученые записки Тартуского государственного университета, вып. 160, 1964.

Не може да се отхвърли и друго ценно наблюдение на автора. Във връзка със Службата на княз Лазар той обръща внимание на специалния лексикален подбор, който фиксира един основен момент от живота на прославяния герой, без да се използва повествование. Този момент, сполучливо определен като „поетически функционален“, предопределя лексикалното попълнение на службата, особено и „стратегическо“ звучене. В това именно се състои далечният отглас на историческите факти — далечен не в хронологически, а в теоретико-естетически смисъл. Събитие то присъствува в службата в напълно „дематериализиран“ вид — като сянка и спомен, като полъх на нещо неуловимо и необозримо, но в същото време приковава върху себе си вниманието на читатели и слушатели.

Обръщението на княз Лазар към войниците и молитвата му преди сражението раздвигат изложението, доколкото е възможно това в условията на стриктно съблюдаваното стилно единство. Без да надхвърля установения тон, без да се отклонява от емоционално-духовното начало, авторовата реч (става дума особено за Словото на Патриарх Данило III) се прелива между епични и лирични акценти. Трифунувич смята, че личните интонации на молитвата определят нейния ритъм, „вътрешния ѝ трепет“. Но все пак това е субективно впечатление на изследователя. За да бъде не само приемливо, но и вярно, би трябвало да се открие разликата в ритмичната организация на обръщението-призив и молитвата.

Според мене изследването не представя в пълнота извънредно своеобразното присъствие на природата в косовския цикъл — като градивен материал за символи, метафори, сравнения и т. н. Това, за което говори авторът в специалния раздел „Природа“, засяга обстановката (примерно описанието на манастира Раваница), но тя е нещо по-ограничено и по-различно по предназначение, защото е само съставна част на природния декор. В същност при произведения от жанровата група на косовския цикъл и не би трябвало да се говори за природата само като за декор и фон и още по-малко като за похват, чрез който се постига паралелизъм или контраст. Природата нахлува в произведението като „второ Писание“; художникът трябва да разбули символичното значение на природните явления, да потърси скритите им съотношения с духовната същност на изобразяваните обекти.¹ За да бъде точна обаче, ще трябва да добавя, че липсата на специален коментар в този дух до голяма степен се компенсира от задълбочения анализ в частите „Символика на прозата“ и „Символика на службата за княз Лазар“.

Възниква и още един проблем, който заслужава най-голямо внимание. Касае се за отношението на Трифунувич към ком-

¹ Вж. Д. С. Лихачев, Поэтика..., стр. 159 и сл.

плекса нерешени въпроси около средновековната поезия, между които е и въпросът за нейния обхват. Службата на княз Лазар е достатъчно основание е отнесена към поезията и същевременно е потърсено принципно и разграничение от „версификаторските“ средновековни творби, които възприемаме като стихотворения — напр. Азбучната молитва, Проглас към евангелието, Молитвата към Богородица на Димитър Кантакузин и др. С това авторът фактически очертава и гра-

¹ За ритмичния ред Трифунович предлага и названието „колон“, което заема от античната поетика, за да означа по-кратък ритмично-логически откъс, включен в по-дълъг ритмичен период.

² Касае се по-скоро за силабическо начало, а не за буквално издържан силабически стих.

³ През юли 1965 г. в Летопис Матице српске се появи статията на Дж. Трифунович „Облици и мотиви старе српске поезије“, където авторът представя в по-широк обем средновековната поезия, включвайки в нея и трети дял, именно отделни части от произведения, които като цяло не принадлежат към поезията — жития, слова, дори послания и писма и т. н. Според мене тези опити разширяват изкуствено кръга на средновековната поезия, модернизират средновековните литературни явления, влизат в остро противоречие с жанровата им същност, представят в невярната светлина жанровата картина на средновековието. Надявам се, че в рецензираната тук книга Трифунович дава израз на новото си становище по въпроса, което заслужава пълна поддръжка.

ниците на понятието средновековна поезия, в което включва два типа произведения — службите, които са ритмично организирани, но не се състоят от стихове, а от така наречените ритмични редове¹, и стихотворните творби, най-често със силабическо стихосложение², които с нищо не противоречат на съвременните представи за поезия.³

Наличието на ритъм, на ритмична организация за Трифунович не означава непременно наличие на поезия — една очевидна, но за съжаление често пренебрегвана истина. Това дава възможност на изследователя да види цялото своеобразие на ритмичната проза, каквато представляват повечето от разглежданите произведения, да разкрие убедително лиричното начало в нея, без да я обявява за лирика или по-общо — за поезия, да долови връзката ѝ с похватите на реториката и в крайна сметка — да покаже природата на една поетичност, в която е и жанровото очарование на тази не-поезия.

Настоящият отзив няма предназначението да „открива“ автора на книгата и да го препоръчва чрез научните му качества — Дж. Трифунович е изследовател с утвърдено име и с безспорни постижения в литературната медиевистика. Но ако все пак трябва да бъде подчертано доминиращото между проявите в книгата качества, това е несъмнено усетът за спецификата на средновековната литература, който е осигурил на автора и достъп до нейните изобразителни достоинства.

Лиляна Грашева

ЛОГИКАТА СРЕЩУ ЛИРИКАТА

Артур Сандауер е една от най-крупните личности в съвременната полска критика. Добър познавач на европейската култура и тънък естет, той е надарен с усет към модерното и с проникателен поглед, когато се касае за творци-модернисти.

Появата на книгата му „Лирика и логика“¹ — сборник от избрани критически очерци и студии, плод на няколкогодишен труд — ни дава възможност да добием по-цялостна представа както за критическия метод на автора, така и за изповядваната от него естетика.

В предговора към книгата си Сандауер препоръчва нов метод за изследване на лите-

ратурната творба — т. нар. „многоаспектен“ метод. Литературното произведение се разглежда от много аспекти, а изискванията на генетичната критика се съчетават с тези на описателната. Художествената творба е за Сандауер органично цяло и затова той набляга на факта, че всеки неин компонент е, тясно свързан чрез многобройните си връзки и зависимости с всички останали, като всеки от тях може да бъде същевременно и причина, и следствие. Ето защо генетичният метод, който слага ударение върху историята на създаването на творбата, трябва да се обедини с описателния. Така ще получим „описание чрез генезис“. Повечето от очерците на Сандауер, поместени в разглежданата книга, са тъкмо такива „описания чрез

¹ Artur Sandauer. *Liryka i logika*, Warszawa, 1969.